

7/ Ministry of Defence of the Republic of Latvia. Military Support to Ukraine. 2023. URL: <https://www.mod.gov.lv/en/support-ukraine>

УДК 94(477.53)"1850/1917"

Дмитро КОКОТІХІН,
аспірант, Маріупольський державний університет, м. Київ,
науковий керівник: Коробка В. М, к.іст.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЛУБЕНСЬКОЇ ЧОЛОВІЧОЇ ГІМНАЗІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто специфіку повсякденного життя Лубенської чоловічої гімназії в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Виокремлено деяких цікавих осіб, що були пов'язані із повсякденним життям навчального закладу. Особливу увагу було приділено спогадам випускників про особливості навчання та побуту гімназії в зазначений період.

Ключові слова: освіта, гімназія, гімназист, повсякденність, Лубни.

Друга половина ХІХ – початок ХХ століття стали важливим періодом для розвитку системи середньої освіти в Україні. У результаті численних освітніх реформ відбулося значне поширення загальної середньої освіти не тільки серед привілейованих станів суспільства, але й серед селянства та міщанства. Гімназії, як основні середні навчальні заклади, відігравали важливу роль у формуванні інтелігенції та культури того часу. Однією з таких установ була Лубенська чоловіча гімназія. У цей період її закінчили багато відомих громадських та політичних діячів: брати Шемети, Б. Мартос, В. Леонтович, М. Порш, М. Божко-Божинський. Серед культурних діячів-випускників варто зазначити також професора О. Лазурського, хірурга С. Тимофєєва, історика В. Ляскоронського, мовознавця П. Залозного, академіка О. Чичибабіна, геолога М. Філянського, композитора Б.

Підгорецького. Вивчення повсякденного життя Лубенської гімназії у другій половині XIX – на початку XX століття дозволяє заглибитись у соціально-культурний контекст того часу, розкрити особливості навчання, взаємодії між учителями та учнями, а також виявити роль гімназії в освітньому процесі і житті міста Лубни.

Метою цієї роботи є дослідження особливостей повсякденного життя Лубенської гімназії в зазначений період, виявлення цікавих аспектів її функціонування, а також аналіз взаємодії навчального закладу з соціумом.

Одними з перших комплексних праць з історії навчального закладу стали дослідження Н. Сеферовського [1] та М. Симонова [2]. Особливо фундаментальною вийшла монографія Сеферовського, в якій автор проаналізував 20 років діяльності школи, виокремив основні джерела фінансування, описав соціальну структуру учнівства та учительського персоналу. Попри невеликі відомості про повсякденність, його праця є цінною та допомагає краще структурувати знання про діяльність гімназії в контексті кінця XIX ст. У наш час дослідженням повсякденності гімназійного життя займаються лубенські історики-краєзнавці: І. Козюра [3], О. Карпенко [4]. Цікаві епізоди на зламі століть описано в мемуарах П. Крата [5] та місцевого хірурга М. Тимофєєва [6].

Лубенська чоловіча гімназія була заснована у 1872 році з метою поширення середньої освіти в м. Лубни – одного із найбільш розвинутих міст Полтавській губернії в другій половині XIX ст. Спочатку вона мала підготовчий та два перші класи, але поступово набір до закладу був розширений, а попит на навчання зростав. Перший набір 1873 р. становив 157 учнів. Вже 1877-го кількість гімназистів зросла до 461 осіб, а кількість класів збільшили до 8 (стандартний набір класів того часу). Приймали до закладу хлопців з 10 років після обов'язкових вступних іспитів. Набір був досить чіткий і впорядкований. П. Крат згадував, що потрібно було вміти читати, мати навички письма, знати чотири арифметичні дії, обов'язковим також було знання декількох молитов із «Закону Божого» [5, с.81].

Перші п'ять років (1872-1877) гімназію очолював відомий етнограф Матвій Симонов, що мав псевдонім Номис. Він був дуже знаною особою, товаришував з Т. Шевченком, з яким довгий час листувався, дружив також з П. Кулішем [7]. Випускники гімназії згадують його імпозантним сивочубим козаком, що тримав удома шаблю, ходив містом у волохатій шапці та сірій свиті, певно, наслідуючи Шевченка, а через свій високий зріст (понад два метри) він спав у спеціальному ліжку, зробленому на замовлення [3, с.93].

У 1872 р. М. Симоновим було запрошено до гімназії відомого археолога та краєзнавця Ф. Камінського [8, с. 3]. Дослідник працював спочатку учителем підготовчого класу та бібліотекарем у книгозбірні. За ініціативою Ф. Камінського і М. Симонова у чоловічій гімназії був створений перший у Полтавській губернії навчальний краєзнавчий музей. Він мав у своєму фонді збірки кабінетів зоології, ботаніки, мінералогії, нумізматики, археології та палеонтології [9, с. 12]. Зібрання формувалося за рахунок благодійних дарів та силами педагогічного колективу та учнів. При школі вчений відкрив також і власний археологічний кабінет, який він сумлінно наповнював різноманітними експонатами. Археологічні знахідки привернули увагу наукової спільноти. У 1874 р. гімназія була запрошена на III Археологічний з'їзд в Києві, де демонструвала 47 виробів з каміння, кістяні шило та вістря, 14 великих кісток мамонта з Гінцівської стоянки, а також палеонтологічну карту Лубенського повіту [10, с. 70]. Були представлені також унікальні кремені, які були знайдені в яру поряд із гімназією. Саме Ф. Камінський виявив Гінцівське пізньопалеолітичне поселення, що підштовхнуло наукову спільноту до пошуку нових археологічних стоянок.

Навколо ентузіаста-археолога згуртувалося велике коло талановитих учнів, яких цікавили питання краєзнавства і стародавньої історії. У різний час серед них були гімназисти: Анатолій Кир'яков, Володимир і Василь Ляскоронські, Кирило Бочкар'єв та ін. У 1880-х рр. було створено гурток

імені Ф. Камінського у складі вихованців та вчителів гімназій, міських службовців і лубенців-студентів університетів [11 с. 36]. Учителем у Лубнах він пропрацював з липня 1872 р. по грудень 1882 р. [1, с. 165].

З 1878 р. при гімназії діяла церква Миколи Чудотворця. Варто зазначити, що навчальний заклад мав при штаті свого священника та церковного старосту. Гімназійний священник одночасно був також і вчителем Закону Божого. Не всі священнослужителі були зразковими викладачами та авторитетами для дітей. До прикладу, випускники згадували отця Миколу Копа-Овдієнка, який був вимогливим, суворим, але дуже непослідовним учителем. На педагогічній раді він часто захищав бешкетників та порушників дисципліни. Найбільш цікавим фактом про нього було те, що він і сам був досить злісним порушником, оскільки зловживав алкоголем і мав численні курйози у зв'язку з цим [6, с.240].

Із 1884 року при Лубенській чоловічій гімназії відкрили метеорологічну станцію III розряду (початкового рівня). А для того, щоб проводити ширші метеорологічні спостереження, Лубенське повітове земство за участю генерала Величка і частково на його кошти розпочало будівництво окремого приміщення для метеостанції. Завдяки цьому з 1 серпня 1892 р. в Лубнах було відкрито станцію II розряду. Двічі на день тут проводилися спостереження за основними погодними показниками. Дані відправлялися до головної фізичної обсерваторії Санкт-Петербурга. На той час це була єдина шкільна метеостанція в імперії [12].

Більшість учнів проживало в окремих квартирах, але при гімназії діяв також і пансіон, в якому проживали в основному діти дворянства. Лікар-хірург С. Тимофеев, що навчався в гімназії 1893-1902 рр., пригадував, що у пансіоні проживало всього 40 гімназистів, а всі інші - у приватних квартирах. Періодично учителі та інспектори відвідували учнівські помешкання з метою огляду та контролю за дисципліною, що дуже дошкуляло учням. За його спогадами, був навіть випадок, коли група

гімназистів створили бутафорську бомбу, щоб налякати одного із прискіпливих інспекторів та кинули її йому у вікно квартири [6, с.260].

Згідно спогадів випускників, гімназисти мали досить суворі та чітко регламентовані правила поведінки та зовнішнього вигляду. Обов'язковим атрибутом кожного хлопця повинен був бути сірий піджак-мундир, зі спеціальним комірцем, гудзиками та фірмовим поясом з бляхою, на якій було вибито аббревіатуру гімназії «ЛГ». Така ж сама аббревіатура була присутня і на кокарді кашкету темно-синього окрасу. Під час зустрічі із знайомими та поважними гостями, згідно рекомендацій вихователів, його потрібно було знімати та поважно схилити голову [5, с.93]. Шкільний ранець темного кольору був обов'язковим для гімназистів перших-сьомих класів. Лише учням 8-го класу дозволяли носити книги в руках, а не в ранці. Кожен учень мусив мати при собі учнівський квиток з печаткою гімназії і підписом директора. Ходити по місту дозволялося лише до настання темряви.

Розпорядок дня мав свою специфіку. Щоранку о 8.30 на подвір'ї гімназії лунав перший дзвоник. Через 15 хвилин він лунав вже у приміщенні гімназії, скликаючи всіх на ранкову молитву у рекреаційній залі. У молодших класах щодня було по чотири уроки. Старшокласники мали їх п'ять, а в підготовчому класі - три. О 9.00 починалися уроки, які тривали по 55 хвилин. Перерви між ними становили лише 5 хвилин. Після закінчення третього уроку о 12.00 була велика півгодинна перерва. Раз на тиждень, замість сніданку, учні йшли на заняття з гімнастики, які проводили тому, що окремо фізкультура у гімназії не викладалася [13].

П. Крат згадував: «О дев'ятій ранку усі учні, по двоє проваджені надзирателями та інспектором, йшли на молитву...Приходив директор та учителі. Співали кілька молитов і обов'язково «Боже, царя храни». Після цього інспектор читав деякі оповідки, а також оголошував покарання вчорашнім порушникам: на півгодини, годину чи на дві «позістати» по наукам в гімназії....На великій перемінці учні живилися. Внизу в партері

була столова, де можна було купити від гімназійного порт'єра Івана дещо з'їсти, наприклад, пироги з м'ясом. Туди «горничні» приносили поживу для тих паничів, що жили у своїх батьків у Лубнах. Пансіоністи йшли на перекуску до пансіону» [5, с.95].

На рубежі XIX-XX ст. гімназія стала одним із ключових осередків громадсько-політичного руху в м. Лубни. Є відомості про активну участь учнів у сходках і мітингах робітників міста 30 листопада 1905 р. У зв'язку із гімназійним бунтом під час революційних подій 1905 року, частина учнівства та викладачів була звільнена та відрахована із закладу, а гімназія взята під посилений поліцейський контроль [14, с.21].

9 лютого 1906 р., вперше на території українських губерній в цьому навчальному закладі було поставлено гімназійну театральну виставу українською мовою – комедію Тобілевича «Мартин Боруля». Вистава мала неабиякий успіх і здійснила вагомий вплив на культурно-просвітницький поступ. Ось що писала про дану подію газета «Рада»: «П'єсу виконано досить гарно, коли мати на увазі, що учні грали вперше. Спектакль закінчився дивертисментом, у котрому брав участь гімназіальний хор. Хором керував теж гімназист. Учні були в українському вбранні. Найбільше враження на слухачів справила остання пісня «Гей Українці, ще наша живе річ святая». Її публіка примусила повторити тричі, а коли почали визивати вчетверте, то розпорядник спектаклю від «родительського комітету» Шипулівський заборонив її більше співати. Збір (коштів) пішов на користь бідних учнів гімназій, що не мають спромоги заплатити за науку» [15].

Повсякденне життя Лубенської чоловічої гімназії другої пол. XIX – поч. XX ст. було досить цікавим та насиченим. Водночас активізація політичних рухів мала вагомий вплив як на повсякденність, так і на національну свідомість учнівства. Таке комплексне переплетіння побутового, позакласного та громадського життя гімназистів потребує подальшого дослідження, особливо в контексті вивчення регіональної

історії Полтавської губернії та історії окремих визначних навчальних закладів цього краю.

Список використаних джерел

1. Сеферовский Н. Н. Двадцатипятилетие Лубенской гимназии (1872–1897) / Н. Н. Сеферовский, сост. — Лубны: тип. Гордона А. Р., 1898. — 175 с
2. Симонов М.Т. Заметки к Юбилейной по случаю двадцатипятилетия Лубенской гимназии записке М. Симонова (1-го дир. Лубен. гимназии). — Киев : тип. Ун-та св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого, 1898. — 39 с
3. Призабуті постаті [Посульського краю] : нариси / І. В. Козюра, В. Козюра. - Лубни : Інтер Парк, 2012. - 108 с
4. Карпенко О. Лубенська чоловіча гімназія / О. Карпенко // Краєзнавчі сторінки Лубенщини / О. Карпенко. – Лубни, 2018. – С. 56–60.
5. Коваль Р. Крізь павутиння змосковщення: до життєписів Павла і Михайла Кратів. Історичний Клуб "Холодний Яр", 2013. 352 с.
6. Тимофеев С. Воспоминания провинциального хирурга : Ч. 1 / Сергей Тимофеев ; упоряд. Синченко О. В. – Лубни : Інтер Парк, 2016. – 310 с.
7. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів. — К., 1929. — Т. 3. Листування. — С. 251 — 252.
8. Симонов М. Заметки к юбилейной по случаю двадцатипятилетия Лубенской гимназии записке / М. Симонов. — К.: Университ. тип., 1898. — 98 с.
9. Пам'яті Ф. І. Камінського (1845–1891): зб. наук. пр. / ПКМ; [відп. ред. Супруненко О. Б.]. — Полтава, 1992. — Вип. 2. — 98 с
10. Ляскоронський В. Г. Невидані спогади за Володимира Боніфатійовича Антоновича як професора / В. Г. Ляскоронський // Україна. — К., 1928. — Кн. 6. — С. 70–82.

11. Ванцак Б. С. Рідний край: навч. посібн. з істор. Лубенщини / Б. С. Ванцак, В. М. Козюра. — Лубни: газ. «Лубенщина», 1993. — 104 с.
12. Міщенко О. Метеостанція міста Лубни: якою буде погода на новий рік. Лубенщина. 2019. 28 груд. URL: <https://lubenshchyna.com.ua/1712-meteostantsiya-mista-lubni-yakoyu-bude-pogoda-na-novij-rik-video>.
13. Кревська Г. Сторінки історії: 150 років тому в Лубнах відкрили гімназію. Новини Полтавщини. 2022. 4 верес. URL: <https://np.pl.ua/2022/09/storinky-istorii-150-rokiv-tomu-v-lubnakh-vidkryly-himnaziuu/>.
14. Шандра В. Участь студентської та учнівської молоді в революційних подіях 1905 р.. Архіви України №6, 1985, С. 21 – 26.
15. Громадська думка : щоденна політична, економічна і літературна газета.-№40, Київ, 1906. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001092>

УДК 37.018.3-055.2(477.7)"1980/2020"

Ганна КОНСТАНТИНОВА,

здобувачка 1 курсу другого (магістерського) РВО спеціальності 032 Історія та археологія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ, науковий керівник: Михайленко Г.М., к.іст.н., доцентка

РОЗВИТОК ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ КІНЦЯ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

***Анотація.** У статті висвітлюється внесок сучасних українських дослідників у студіювання історії жіночої освіти в Україні. Увага зосереджується на роботах, які презентують розвиток закладів освіти для жінок наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Визначаються загальні тенденції розгляду цієї тематики українськими істориками та більш вузькі тематичні ніші, що розглядаються науковцями.*

***Ключові слова:** жіноча освіта, південь України, історики, історикині*